

*До разової спеціалізованої вченої ради
ДФ 64.502.010 Науково-дослідного
інституту вивчення проблем злочинності
імені акад. В. В. Сташиса НАПрН України
вул. Пушкінська, 49, м. Харків*

ВІДГУК

**офіційного опонента кандидата юридичних наук, доцента
Романцової Світлани Василівни
на дисертацію Олійниченко Ангеліни Євгенівни на тему «Обмежувальні
заходи кримінально-правового характеру, що застосовуються до осіб, які
вчинили домашнє насильство», подану на здобуття ступеня доктора
філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»**

Вивчення рукопису дисертації А. С. Олійниченко та публікацій здобувачки за темою дослідження дає підстави для оцінки проведеної роботи, як такої, що виконана на високому та належному науковому й методологічному рівні, а сформульовані висновки дослідження й пропозиції, що виносяться на захист, характеризуються достатнім рівнем новизни та обґрунтованості. Такий висновок зроблено на підставі основних критеріїв, за якими здійснюється оцінка дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії 081 «Право».

Ступінь актуальності обраної теми.

В Україні сьогодні та вже не один рік боротьба з насильством стосовно жінок та домашнім насильством, зокрема, є одним із пріоритетів та напрямів державної політики.

Відповідно до Євроатлантичного курсу здійснюється імплементація положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами, яка набула чинності для України 1 листопада 2022 року. Як наслідок відбуваються трансформативні зміни системи протидії домашньому насильству в Україні. Серед яких важливе місце відводиться обмежувальним заходам передбаченим ст. 91-1 Кримінального кодексу України (далі – КК України) що скеровані на посилення забезпечення інтересів постраждалих, зміни насильницької та спрямованості дій кривдника на формування моделі неагресивної поведінки тощо.

Стамбульська конвенція, зобов'язує держави вживати необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення того, щоб компетентними органами надавалися повноваження видавати приписи в ситуаціях безпосередньої небезпеки для постраждалої особи, з тим щоб особа, яка вчинила домашнє насильство, звільнила місце проживання, або постраждалої особи або заборонити правопорушнику заходити до місця мешкання постраждалої та інші не менш вагомні обмежувальні заходи.

Натепер, обмежувальні заходи у системі протидії домашньому насильству знайшли своє нормативне вираження: 1) у КК та КПК України у вигляді обмежувальних кримінально-правових заходів (ст. 91-1 КК України) або

обмежувальних заходів як засобів забезпечення запобіжних кримінальних процесуальних заходів (ч. 6 ст. 194 КПК України); 2) у КУпАП у вигляді «направлення на проходження програми для особи, яка вчинила домашнє насильство чи насильство за ознакою статі» як спеціального заходу, передбаченого законами України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» та «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків»; цей захід може застосовуватися водночас з певним адміністративним стягненням (ст. 39-1 КУпАП); 3) у ЦПК України у вигляді обмежувального припису («Глава 13. Розгляд судом справ про видачу і продовження обмежувального припису» ЦПК України).

Поява нового інституту обмежувальних заходів у різних системах правового регулювання, що застосовуються до осіб, які вчинили домашнє насильство, дає підстави стверджувати, що такі заходи є актуальним предметом дослідження сучасних наукових доробок. Таким чином не викликає сумнівів як у науково-теоретичному, так і у практичному аспектах актуальність теми дослідження здійсненого Олійниченко Ангеліною Євгенівною, присвячене питанням обмежувальних заходів саме кримінально-правового характеру, що застосовуються до осіб, які вчинили домашнє насильство.

Новизна представлених теоретичних та / або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях.

Ознайомлення зі змістом дисертації дозволяє визнати, що дослідження обмежувальних заходів кримінально-правового характеру, що застосовуються до осіб, які вчинили домашнє насильство, закріплених у нормі ст. 91¹ КК України виконано у повному обсязі, а отримані результати містять належний рівень новизни.

Новизна наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих в дисертації, визначається перш за все і тим, що дисертація А. Є. Олійниченко є одним із перших комплексним науковим дослідженням обмежувальних заходів кримінально-правового характеру, що застосовуються до осіб, які вчинили домашнє насильство, закріплених у статті ст. 91¹ КК України, на підставі якого розроблено обґрунтовані пропозиції та рекомендації щодо вдосконалення нормативних положень про обмежувальні заходи у КК України та практики їх застосування. Низка теоретичних положень, висновків та практичних положень дисертантки мають наукову і практичну значимість та цілком достатні для роботи рівня доктора філософії зі спеціальності 081 Право. Зокрема заслуговують на підтримку міркування та пропозиції здобувачки щодо:

- розширення обмежувальних заходів кримінально-правового характеру з метою застосування останніх до осіб, які вчинили кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості особи та кримінальні правопорушення, пов'язані з насильством за ознакою статі, та застосування обмежувальних заходів до неповнолітніх осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, пов'язані з домашнім насильством та насильством за ознакою статі;

- пропозиція щодо криміналізації систематичного вчинення насильства за ознакою статі та нормативне закріплення поняття «кримінальне правопорушення, пов'язане з насильством за ознакою статі»;

- пропозиція про нормативне закріплення поняття «кримінальне правопорушення, пов'язане з домашнім насильством» та визнання останнього передумовою застосування обмежувальних заходів кримінально-правового характеру;

- міркування щодо ознак відмежування обмежувальних заходів кримінально-правового характеру від інших спеціальних заходів системи протидії домашньому насильству;

- пропозиція щодо можливості використання електронних браслетів до осіб, які вчинили кримінально каране домашнє насильство або інші кримінальні правопорушення, що пов'язані з домашнім насильством та до яких застосовано обмежувальний захід кримінально-правового характеру.

Результати і положення дисертації, які виносяться на захист, відповідають вимогам положення на здобуття ступеня доктора філософії, є обґрунтованими та логічними, мають належний ступінь наукової новизни та практичне значення.

Основні положення та висновки дослідження, що сформульовані в дисертації, відображено у 9 (дев'яти) наукових публікаціях, серед яких 3 (три) статті – у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, 1 (одна) публікація – у науковому періодичному виданні держави, яка входить до Організації економічного співробітництва та Європейського Союзу та 5 (п'ять) наукових тез доповідей. Слід зазначити, що публікації здобувачки відображають новизну здійсненого дослідження та вже знайшли своє практичне застосування. Зокрема, посилання на роботи Олійниченко А. Є. відображенні у виданні підготовленому за моєї участі у співавторстві з іншими науковцями, а саме у навчальному посібнику «Кваліфікація та основи методики розслідування домашнього насильства» С. Романцова, Н. Устрицька, І. Гловюк та ін.; за ред. І. Гловюк, Н. Лашук, С. Романцової. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 404 с

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Наукове дослідження А. Є. Олійниченко має логічно-послідовну структуру. Воно складається з анотації, вступу, трьох розділів, що разом містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

Структура дисертації характеризується обґрунтованістю викладеного матеріалу, що дозволило на достатньому рівні розглянути всі окреслені авторкою питання, які відповідають завданню дослідження.

Дисертація базується на комплексному, системному підході, характеризується належним рівнем наукових узагальнень.

На особливу увагу заслуговують додатки праці (С. 223-332), які становлять більше 100 сторінок та ілюструють ґрунтовну пророблену роботу щодо емпіричної складової дослідження. Зокрема аналіз проведеного анкетування 4 400 суб'єктів, що здійснюють заходи з запобігання та протидії домашньому

насильству (С. 230-242); запити до органів влади та державних установ (С 243-255); аналіз судової практики, зокрема 257 вироків з питань застосування обмежувальних заходів кримінально-правового характеру до осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, що пов'язані з домашнім насильством з ілюстрацією номеру та дати відповідного кримінального провадження за яким винесено вирок про вчинення кримінального правопорушення, пов'язаного з домашнім насильством, кримінального правопорушення, що стало передумовою застосування, обтяжуючої покарання обставини, передбаченої ст. 67 КК України, суб'єкта вчинення кримінального правопорушення, пов'язаного з домашнім насильством, потерпілого від такого кримінального правопорушення, виду покарання, підстави застосування обмежувального заходу, виду та строку призначення обмежувального заходу (С. 256-292), аналітична довідка результатів аналізу судової практики про застосування обмежувальних заходів до осіб, які вчинили домашнє насильство (С. 293-311) та пропозиції законодавчих змін направлених до Комітету Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності з відповідним актом впровадження зазначених змін до діяльності Верховної Ради України (С. 312-332).

З урахуванням зазначеного, слід констатувати, що емпірична база дослідження вражаюча та спирається на статистичні дані Офісу Генерального прокурора про зареєстровані в Україні кримінальні правопорушення, пов'язані з домашнім насильством, за період з 2019–2023 рр.; дані статистичної звітності судової влади України за період з 2019–2023 рр. щодо осіб, які були засуджені за кримінальні правопорушення, пов'язані з домашнім насильством; дані Єдиного державного реєстру судових рішень України щодо ухвалених судом рішень із кримінальних проваджень за фактами вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з домашнім насильством щодо застосування обмежувальних заходів (257 судових вироків); соціологічне опитування суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі, щодо обмежувальних заходів кримінально-правового характеру, що застосовуються до осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, пов'язане з домашнім насильством (проаналізовано 4 400 відповідей респондентів); дані Державної установи «Центру пробації».

Положення дослідження базуються на достатній нормативно-правовій базі, серед яких Кримінальний та Кримінальний процесуальний кодекси України, Кримінально-виконавчий кодекс України, Кодекс України про адміністративні правопорушення, Цивільний кодекс України, Сімейний кодекс України, а також закони України, акти Президента України, Кабінету Міністрів України та інших органів державної влади, законодавство зарубіжних держав та міжнародні акти, практика Європейського суду з прав людини.

Опрацювання значного масиву емпіричних даних, нормативно-правових актів, літературних джерел (у тому числі цікавих іноземних праць) свідчить про добросовісну, комплексну, цілісну, теоретично і практично значущу роботу, зокрема вказує що сформульовані в дисертації наукові положення, висновки та рекомендації мають достатній ступінь наукової обґрунтованості та є достовірними.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності.

Для досягнення поставленої мети дослідження, що полягало у здійсненні системного науково-правового аналізу обмежувальних заходів кримінально-правового характеру, що застосовуються до осіб, які вчинили домашнє насильство, закріплених у нормі ст. 91¹ КК України, авторкою були поставлені чотири основні завдання, що мають свої підзавдання, відповіді на які, надані у тексті дисертації. Виконання кожного завдання відображено у відповідному розділі дисертації. Зокрема, авторкою були поставлені такі завдання: 1. Дослідити становлення обмежувальних заходів кримінально-правового характеру, що застосовуються до осіб, які вчинили домашнє насильство, у законі України про кримінальну відповідальність, вивчити зарубіжний досвід та сучасний стан наукового дослідження означеної проблематики (Розділ 1); 2. Визначити місце та розкрити поняття обмежувальних заходів кримінально-правового характеру, що застосовуються до осіб, які вчинили домашнє насильство, у різних системах державних заходів (Розділ 2), зокрема, у системі державних спеціальних заходів щодо протидії домашньому насильству (підрозділ 2.1); у системі заходів кримінально-правового характеру, не пов'язаних з покаранням (підрозділ 2.2); з'ясувати правову природу та соціальну обумовленість обмежувальних заходів кримінально-правового характеру, що застосовуються до осіб, які вчинили домашнє насильство (підрозділ 2.3); 3. Надати кримінально-правову характеристику обмежувальних заходів кримінально-правового характеру, що застосовуються до осіб, які вчинили домашнє насильство (Розділ 3), зокрема визначити зміст передумови обмежувальних заходів кримінально-правового характеру, що застосовуються до осіб, які вчинили домашнє насильство, та дослідити проблему правової кваліфікації «кримінального правопорушення, пов'язаного з домашнім насильством» (підрозділ 3.1); проаналізувати зміст підстав та умов застосування обмежувальних заходів кримінально-правового характеру, що застосовуються до осіб, які вчинили домашнє насильство (підрозділ 3.2); охарактеризувати види обмежувальних заходів кримінально-правового характеру, що застосовуються до осіб, які вчинили домашнє насильство (підрозділ 3.3); 4. Сформулювати й обґрунтувати пропозиції щодо вдосконалення інституту обмежувальних заходів кримінально-правового характеру, що застосовуються до осіб, які вчинили домашнє насильство, та внести рекомендації стосовно практики їх застосування (проект закону України та акт впровадження у діяльність Верховної Ради України надано у Додатках дисертації).

Зібраний теоретичний та емпіричний матеріал аналізується А. Є. Олійниченко за допомогою загальнонаукових та спеціальних методів. Зокрема, *історико-правовий метод* застосовувався для з'ясування та дослідження становлення обмежувальних заходів у законі України про кримінальну відповідальність (підрозділ 1.1); *філософський (діалектичний) метод* використовувався при дослідженні правової природи обмежувальних заходів кримінально-правового характеру, що застосовуються до осіб, які вчинили домашнє насильство (підрозділ 1.1, 1.2, 2.2, 2.3); *догматичний* – при

тлумаченні окремих доктринальних та законодавчих положень і розкритті їх змісту (підрозділи 2.2, 3.1, 3.2, 3.3); *порівняльно-правовий (компаративістський)* – при аналізі змісту положень законодавства зарубіжних країн в частині особливостей закріплення заходів кримінально-правового характеру, що застосовуються до осіб, які вчинили домашнє насильство (підрозділи 1.3, 2.2); *системно-структурний* – при дослідженні місця обмежувальних заходів кримінально-правового характеру в системі державних спеціальних заходів щодо протидії домашньому насильству та системі заходів кримінально-правового характеру, не пов'язаних з покаранням (підрозділи 2.1, 2.2); *формально-логічний* – при дослідженні передумов, підстав, умов застосування та видів обмежувальних заходів кримінально-правового характеру, що застосовуються до осіб, які вчинили домашнє насильство, аналізі кримінальних правопорушень, пов'язаних з домашнім насильством, та визначенні проблем кримінально-правової кваліфікації домашнього насильства, а також при формулюванні понять та виробленні пропозицій з удосконалення практики застосування окремих положень КК України (підрозділи 1.2, 2.1, 2.2, 2.3, 3.1, 3.2, 3.3); *статистичний (емпіричний) метод* – при аналізі кількісних показників застосування обмежувальних заходів кримінально-правового характеру (підрозділи 3.1, 3.2, 3.3); *метод моделювання* – при виробленні пропозицій з удосконалення окремих положень КК України та інших нормативно-правових актів.

Використання зазначених методів пізнання дозволило авторці досягти фактичної мети дослідження та вирішити низку теоретичних та практичних проблем щодо обмежувальних заходів кримінально-правового характеру, що застосовуються до осіб, які вчинили домашнє насильство.

Теоретичне та практичне значення результатів дослідження.

Слід констатувати, що викладені в дисертації висновки, пропозиції та рекомендації можуть бути використані: у *науково-дослідній сфері* – для подальшого наукового дослідження питань, пов'язаних із застосуванням обмежувальних заходів кримінально-правового характеру до осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, пов'язане з домашнім насильством; у *нормотворчій діяльності* – для уточнення та вдосконалення окремих норм кримінального, кримінального процесуального, кримінально-виконавчого та іншого законодавства України (Акт впровадження результатів дисертації у діяльність Комітету Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності (Додаток Л); у *правозастосовній діяльності* – як рекомендації судовій практиці щодо призначення та застосування заходів кримінально-правового характеру у випадках домашнього насильства; у *правовиховній діяльності* – при проведенні роботи з підвищення рівня правової освіти, професійної правосвідомості та кваліфікації суддів та працівників правоохоронних органів; у *навчальному процесі* – під час підготовки навчально-методичних матеріалів для проведення занять із дисциплін «Кримінальне право», підготовки підручників, навчальних посібників, науково-практичних коментарів до КК України.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності у цілому.

Дисертація Олійниченко Ангеліни Євгенівни складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що мають дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (197 найменувань) та дванадцяти додатків на 114 сторінках. Загальний обсяг дослідження становить 332 сторінки, із них основний текст дисертації – 177 сторінок.

Представлений у роботі матеріал побудований логічно і послідовно, достатньо грамотно, літературною мовою, науковим стилем, здебільшого правильно співвідносячи загальні та конкретні питання, сформулювала необхідні наукові дефініції. Дисертацію оформлено до вимог, встановлених МОН України.

Аналіз дисертації дає змогу стверджувати, що в результаті проведеного дослідження авторка в цілому досягла визначеної мети. Структура, зміст та загальні висновки дисертації відповідають тим завданням, які поставила перед собою дослідниця, розділи та підрозділи пов'язані між собою із дотриманням правил пропорційності та взаємовиключення. Схвальним слід визнати використання авторкою схем та таблиць, що значно прикрашають та дозволяють більш структуровано сприймати викладений матеріал.

Анотація містить короткий лаконічний зміст дисертації, який характеризує основні питання, що розглядаються у роботі, та дає можливість скласти уявлення про проблематику дослідження. Анотація викладена українською та англійською мовами.

Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації в практиці. Отримані результати дисертаційного дослідження Олійниченко Ангеліни Євгенівни щодо обмежувальних заходів кримінально-правового характеру, що застосовуються до осіб, які вчинили домашнє насильство, рекомендується для використання у діяльності закладів вищої освіти, в науково-дослідних розробках, установ й організацій, дослідниками при написанні статей та монографій, плануванні досліджень по даному напрямку, а також у діяльності органів виконавчої влади, правоохоронних та судових органах та державних установ, котрі проводять діяльність у сфері запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача.

Загалом позитивно оцінюючи дисертацію Ангеліни Євгенівни Олійниченко, необхідно звернути увагу на деякі положення, що могли б слугувати предметом подальших наукових досліджень або дискусії під час публічного захисту:

1. Запропонована авторкою криміналізація насильства за ознакою статі безперечно є на часі та відповідає вимогам положень міжнародних документів, але значно б покращило обґрунтованість запропонованої норми наявність в роботі прикладів зарубіжної практики або ілюстрація прикладів діянь, які б могли бути оцінені, як насильство за ознакою статі.

2. Ураховуючи предмет дослідження, а саме обмежувальні заходи кримінально-правового характеру, було б доцільно розкрити ставлення

дисертантки до питання виключення направлення на проходження пробаційної програми з-поміж видів обмежувальних заходів, передбачених п. 5) ч. 2 ст. 91-1 КК України. Адже на стор. 174, де досліджується зазначений вид обмежувального заходу, який наразі передбачає тільки направлення судом на проходження програми для кривдників, описується дослідження судової практики, однак відсутня авторська позиція щодо доцільності виключення можливості направлення на проходження пробаційної програми.

3. З урахуванням того, як зазначає авторка на стор. 138, що передумовою застосування обмежувальних заходів слід вважати кримінальне правопорушення, пов'язане з домашнім насильством, а умовою застосування таких заходів (стор. 158-159) слід вважати, зокрема призначення покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, було б доцільно висловити позицію дисертантки щодо появи такого виду покарання, як «пробаційний нагляд» та його впливу на застосування обмежувальних заходів, передбачених ст. 91-1 КК України.

4. За результатами вивчення матеріалів судової практики на стор. 136 дисертанткою зазначається, що факт вчинення певної низки суспільно-небезпечних діянь, передбачених Особливою частиною КК України, визнавались судом передумовою застосування обмежувальних заходів, передбачених ст. 91-1 КК України. Зокрема надається перелік статей: 115-127, 126¹, 129, 134, 146, 147, 149-156, 181, 182, 301, 303, 304, 315, 323, 324, 390¹ КК України. Значно покращило б сприйняття матеріалу зазначення назв цих статей та можливо певне розгрупування усіх виявлених під час дослідження норм.

Висловлені зауваження носять переважно уточнюючий характер і не впливають на загальну позитивну оцінку виконаного дослідження. Вони переслідують мету запросити авторку до наукової дискусії та врахувати зазначене у подальшій науковій розробці проблематики дослідження.

Відсутність порушень академічної доброчесності.

У ході вивчення як дисертаційного дослідження, так і наукових публікацій, фактів порушення академічної доброчесності не виявлено. Дисертаційна робота Олійниченко Ангеліни Євгенівни є оригінальною, самостійно виконаною науковою працею.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам.

1. Дисертаційна робота Ангеліни Євгенівни Олійниченко на тему: «Обмежувальні заходи кримінально-правового характеру, що застосовуються до осіб, які вчинили домашнє насильство», подана на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право» є комплексним науковим дослідженням, в якому здійснено системний науково-правовий аналіз обмежувальних заходів кримінально-правового характеру, що застосовуються до осіб, які вчинили домашнє насильство, закріплених у нормі ст. 91¹ КК України, на підставі якого розроблено обґрунтовані пропозиції та рекомендації щодо вдосконалення нормативних положень про обмежувальні заходи у КК України та практики їх застосування.

2. Дисертаційна робота Олійниченко Ангеліни Євгенівни на тему: «Обмежувальні заходи кримінально-правового характеру, що застосовуються до

осіб, які вчинили домашнє насильство» за актуальністю, ступеню новизни, обґрунтованістю та достовірністю, науковою і практичною значущістю отриманих результатів, повнотою їх викладення в опублікованих дисертанткою наукових працях, а також за оформленням відповідає вимогам, які встановлені для здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. № 261, наказу Міністерства освіти та науки України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а її авторка – Олійниченко Ангеліна Євгенівна – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент –

доцент кафедри кримінально-правових дисциплін Львівського державного університету внутрішніх справ,
к.ю.н., доцент

Світлана РОМАНЦОВА

